

Anthony Doerr: Kaikki se valo jota emme näe

LIISAMARI SEPPÄLÄ (21.12.2016) Anthony Doerrin Pulitzer-palkittu romaani *Kaikki se valo jota emme näe* kertoo sokean Marie-Laure LeBlancin elämäntarinan. Marie-Lauren vaiheita seurataan sekä Pariisissa että Saint-Malossa toisen maailmansodan kynnykseltä nykypäivään saakka. Romaanin juoneen viittaamalla tekee helposti lukijalle karhunpalveluksen. Siksi riittäneekin maininta siitä, että harkiten rakennetun juonen käänteisiin tutustuminen on nautinnollista. Sommittelun suvereenisti hallitseva Doerr on rikkonut romaanin aikarakenteen toimivasti siten, että lukijan jännitys pysyy yllä. Tapahtumien kulkua kehitellään huolella, kunnes lopulta käännekohtassa kerrotaan merkityksellisimmät asiat taiten ja tuskallisen lyhyesti. Lukija saa tilaisuuden itse oivaltaa, miten teoksen kahdessa eri maassa tapahtuvat tarinat tulevat yhdistymään, ja vinkki annettiin jo Doerrin edellisessä teoksessa, *Davidin unessa*.

Romaanin henkilöiden kirjo on moninainen, ja kaikilla on tehtävänsä kudelmassa. Marie-Laure LeBlanc on elokuussa 1944 vasta 16-vuotias. Hänen isänsä David LeBlanc rakentaa pienoismalleja kaupungeista, ensin Pariisista ja myöhemmin Saint-Malosta. Etienne LeBlanc ei ole astunut kuusikerroksista talostaan ulos lähes kahteenkymmeneen vuoteen. Reinhold von Rumpel osaa odottaa. Insinööriksi haluavan Werner Pfennigin omatunto kolkuttaa sisaren ja ystävän äänillä. Volkheimer on jättiläismäinen ja vaitelias. Frau Elena on kutsumusammattissaan. Likinäköisyyttään piilottelevalla Frederickillä on korkea moraalit. Madame Manec säilöö joka vuosi persikoita:

Omeletti tuodaan pöytään. Hän taivuttaa kasvonsa kohti siitä nousevaa höyryä.
»Voisinko saada haarukan?»

Vanha nainen nauraa, ja Marie-Laure lämpenee heti hänen naurulleen. Hetkessä hänen käteensä työnnetään haarukka.

Kananmunat maistuvat pilviltä. Kehrätyltä kullalta. Madame Manec sanoo:
»Tyttö taitaa pitää tuosta», ja nauraa taas.

Pian pöytään tuodaan toinen omeletti. Nyt on isän vuoro syödä ahnaasti.

»Tekisikö mieli persikoita, kultaseni?» kuiskaa madame Manec, ja Marie-Laure kuulee, kun tölkki avataan ja mehu läikähtää kulhoon. Hetkeä myöhemmin hän syö mehukasta auringonvaloa ohuina kiilamaisina viipaleina. (127)

Usein on vaikea havaita se, mikä puuttuu. Vai huomaako joku tarkkasilmäinen lukija, mitä Marie-Lauren äidille on tapahtunut? Myös päähenkilön ulkonäkö kuvataan romaanissa hyvin säästeliäästi, hänen kasvojensa pisamista tulee lopulta silmiinpistävin piirre. Kuvauksen niukkuudellekin voi löytää merkityksen, kun panee merkille, kenen katseen kautta annetaan nuoresta tytöstä täydellisin kuva.

On luonnollista, että isän ja tyttären rakastava suhde korostuu kerronnassa, mutta myös Marie-Lauren ja isosedän välit ovat läheiset. Siksi jo ensitapaaminen on merkityksellinen:

»Marie-Laure.» Ääni on matala ja pehmeä kuin laatikkoon kätkeyty silkkikangas, joka vedetään esiin vain poikkeustilanteissa, vain jotta sitä voi tunnustella sormien välissä. Kun hän hapuilee ilmaa, hänen käteensä tarttuu viileä linnunluinen käsi. Setä sanoo voivansa nyt paremmin. »Olen pahoillani, etten ole voinut tulla tapaamaan sinua aikaisemmin.» (140)

Romaanissa esitellään erilaisia ystävyys- ja rakkauden muotoja: kiintymyksestä rakennetaan ketjuja ihmisten välille. Ihmissuhteiden moninaisuus onkin ehdottomasti yksi teoksen vahvuuksista. Jos ydinperheen löytääkin tarinasta, on se hyvin vähäisellä kuvauksella sivuutettu. Wernerin ja Volkheimerin konstailematon yhteiselo on hyvä esimerkki siitä, miten luottamus kahden ihmisen välillä voi syntyä tekojen kautta ilman, että avaudutaan. Volkheimer tietää Werneristä enemmän kuin ilmaisee tietävänsä, ja näin toimiessaan hän osoittaa kunnioittavansa toisen ihmisen yksityisyyttä. Hän ei tule lähemmäksi kuin halutaan.

Teoksen kantava teema on tietenkin valo, jota käsitellään myös vastakohtien kautta. Ei ole sattumaa, että Jutta ja Werner varttuvat Zollvereinissä hiilikaivosalueella.

Aivot, hyvät lapset, ovat tietenkin täydellisessä pimeydessä, ääni sanoo. Ne kelluvat kirkaassa nesteessä kallon sisällä, eivät koskaan valossa. Ja silti maailma, jonka ne kallon sisällä rakentavat, on tulvillaan valoa. Se pursuaa väriä ja liikettä. Siispä lapset, miten on mahdollista, että aivot, jotka elävät ilman ainuttakaan valonkipinää, rakentavat meille kokonaisen maailman täynnä valoa? (56)

On mahdollista rinnastaa valo ja kaivostyöläiset katkelmaan Vincent van Goghin kirjeestä veljelleen Theolle:

When I was in England I applied for a position as Evangelist among the miners in the coal mines, but they turned me down, stating that I had to be at least twenty-five years old. You know how one of the roots of foundations, not only of the Gospel, but the whole Bible is, "Light that rises in the darkness," *from darkness to light*. (113)

Jos haluaa ymmärtää, miksi Doerr on kiinnostunut valosta, voi käyttää apunaan alaviitteitä, jotka Mark Roskill on laatinut van Goghin kirjeisiin. Tässä yksi esimerkki:

And the light shineth in darkness; and the darkness comprehended it not. (The Holy Bible, St. John, 1:5)

Romaanin kuvaukset saavat lukijan pohtimaan myös nykyaikaa. Helsingin keskustassa lähikaupan kulmalla istuu joulukuussakin vierasmaalaisia naisia maassa pahvimuki kourassa, ja tummat miehet tupakoivat pakkasessa varvassandaaleissaan. Maailman epäoikeudenmukaisuus näkyy entistä selkeämmin, ei tarvitse kuin katsoa kotikaupungissaan ympärilleen.

Ja silti hän näkee omin silmin, miten löyhästi ryhmittyneitä he ovat ja siksi pohjimmiltaan tehottomia – he ovat surkeita ja likaisia ja asuvat loukoissa. He ovat epätoivoisiin tekoihin valmiita ryysyläisiä, joilla ei ole mitään menetettävää. (363)

Lukija voi jäädä myös miettimään, miksi romaanissa kuvatut sodan raakuudet jäävät melkein kaikki saksalaisten vastuulle. Näin tapahtuu, vaikka Doerr kirjoittaa:

»Tiedätkö mikä on historian tärkein opetus? Se, että historia on niin kuin voittajat sanovat sen olevan. Se on sen opetus. Se joka voittaa, määrää historian kulun. (91)

Doerr jatkaa siis jo *Davidin unessa* aloittamiensa aiheiden käsittelemistä. Häntä ilmiselvästi kiinnostaa katsominen ja näkeminen ja siis myös näkökyvyn puuttuminen: sokeana eläminen.

Kuusitoista askelta suihkulähteelle, kuusitoista takaisin. Neljäkymmentäkaksi porraskuiluun, neljäkymmentäkaksi takaisin. Marie-Laure piirtää päässään karttoja, purkaa auki satoja metrejä kuvitteellista lankaa, kääntyy ja kerii sen takaisin. Kasvitiede haisee liimalta, imupaperilta ja prässätyiltä kasveilta. Paleontologia kivipölyltä, luujauheelta. Biologia formaliinilta ja vanhoilta hedelmiltä; osasto on täpötäynnä painavia viileitä tölkkejä, joiden kelluvaa sisältöä hänelle on vain kuvailtu: narukerää muistuttavia kelmeitä kalkkarokäärmeitä, gorillojen irti hakattuja käsiä. Entomologia lemua koipalloilta ja öljyltä: tohtori Geffard selittää, että säilöntäaineen nimi on naftaliini.

Työhuoneissa tuoksuu hiilipaperi tai sikarinsavu tai konjakki tai parfyymi. Tai kaikki neljä. (52)

Valon ja katsomisen ja näkemisen lisäksi myös aika on olennaista:

Tunnit vierivät ja häviävät. Marie-Laure vie illalla täyden lautasellisen ruokaa Etiennen oven ulkopuolelle ja korjaa aamulla pois tyhjän. Hän seisoo yksin madame Manecin huoneessa ja haistelee piparmintun, kynttilänvalon ja kuudenkymmenen uskollisen vuoden tuoksua. Palvelustyttö, hoitaja, äiti, liittolainen, neuvoja, pomo – mitkä kymmenentuhatta asiaa madame Manec oli Etiennelle? Heille kaikille? Saksalaissotilaat hoilaavat humalapäissään kadulla, hämähäkki kutoo hellan yläpuolelle uuden verkon joka yö, ja Marie-Laurelle se merkitsee kaksinkertaista julmuutta: että kaikki muu jatkaa elämäänsä, eikä pyörivä maapallo pysähdy hetkeksikään matkallaan auringon ympäri. (328)

Lopun monitulkintaisiksi jäävät kohdat aivan kuin kehottavat lukijaa pohtimaan, mikä oikeasti on merkityksellistä. Nuori sokea tyttö ja vanha, pelokas mies tukevat toisiaan. Mutta miten selviät tässä maailmassa, jos et ole syntynyt älykkäänä, neuvokkaana ja rohkeana?

Anthony Doerrin romaanin suomennoksesta löytää lauseen: "Nouseva aurinko tekee horisonttiin reiän." (138) Jos sattuu olemaan loputtoman kiinnostunut erikoisista yksityiskohdista, voi puolustautua Sándor Márain ajatuksella:

– Kysyn vain siksi, kun olen selostanut asiat aika tarkasti, kenraali puolustelee itseään. – Mutta muu ei ole mahdollista: olennaista ei voi käsittää tuntematta detaljeja: sen ovat opettaneet sekä kirjat että oma kokemus. Jokainen yksityiskohta on tunnettava, sillä emme voi tietää, mikä niistä on tärkeä, mikä niistä valaisee asioiden taustat. (138)

Kaikki se valo jota emme näe ilmestyi Yhdysvalloissa vuonna 2014: kymmenen vuotta esikoisromaani *Davidin unen* jälkeen. Vaikka romaaneissa onkin paljon yhteneväisyyksiä, ovat ne kuitenkin selkeästi erilaisia. *Kaikki se valo jota emme näe* on hiotumpi kuin edeltäjänsä, ja kirjailija on voittanut sen avulla sekä kriitikoiden että suuren yleisön suosion. Siksi onkin vain luonnollista aprikoida, olisiko käsillä kenties ajan myötä muodostuva klassikko. Toivottavasti myös vuonna 2002 julkaistu novellikokoelma *The Shell Collector* saadaan suomeksi. Anthony Doerr: *Kaikki se valo jota emme näe (All the Light We Cannot See)*. Suom. Hanna Tarkka. WSOY 2015. 543 sivua
Sándor Márai: *Kynttilät palavat loppuun (A Gyertyak Csonkig Egnek)*. Suom. Tuomo Lahdelma. Atena kustannus 2001. 186 sivua
The Letters of Vincent van Gogh. Selected, edited and introduced by Mark Roskill. Flamingo 2000. 351 sivua